

ВІДГУК

опонента доктора економічних наук, професора Уманціва Юрія Миколайовича на дисертацію Дубей Юлії Володимирівни на тему «Техніко-технологічний розвиток економіки в умовах глобальних дисбалансів», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – Економічна теорія та історія економічної думки

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Трансформаційні процеси постіндустріальних зрушень обумовили глибинні зміни в системі економічних відносин, які виявляються у перетвореннях усіх джерел і чинників економічного розвитку. Такі докорінні зміни не тільки обумовили загострення соціально-економічних суперечностей, але й сформували нові економічні реалії. Визначальну роль у процесі економічного розвитку починають відігравати цифрові технології, інтелектуально-творча праця людини, інноваційний вектор розвитку інститутів.

Активізація інвестиційної діяльності, збільшення обсягів інвестицій з різноманітних джерел, ефективне використання ресурсів є важливою передумовою виходу національної економіки на траєкторію стійкого зростання. Глибинні процеси деіндустріалізації, поступове домінування низькотехнологічних секторів промисловості, кризи останніх десятиліть актуалізували пошуки нових концепцій економічного розвитку. За сучасних реалій техніко-технологічний розвиток України набуває нових рис і стає ще більш актуальним, оскільки економіка потребуватиме відновлення індустріального потенціалу та розвитку на новому технологічному рівні.

Економіці України не вистачає внутрішніх ресурсів для здійснення техніко-технологічної модернізації, а тому важливим є питання підвищення рівня її інвестиційної привабливості, а також спрямування залучених коштів у високотехнологічне післявоєнне відновлення. Зростання технологічного розриву між економіками України та розвинених країн, посилення

макроекономічної нестабільності, поглиблення диспропорцій у системі економічних відносин, загострення соціальних проблем, падіння рівня життя домашніх господарств підвищують наукове та практичне значення поглиблення та вдосконалення теоретико-методологічних засад дослідження техніко-технологічного розвитку економіки з метою заповнення наявних прогалин у предметному полі економічної науки та обґрунтування стратегічних пріоритетів державної економічної політики.

Суперечливість та багатогранність трансформаційних процесів, посилення впливу дестабілізаційних чинників, обумовлених глобалізаційними змінами, визначають необхідність пошуку та застосування нових системних наукових підходів до розв'язання проблеми техніко-технологічного розвитку економіки. Водночас в опублікованих раніше наукових працях недостатньо досліджені теоретичні засади техніко-технологічних підойм економічного розвитку, потребують поглиблення методологічні підходи до розкриття цифрових детермінант науково-технічного прогресу, остаточно не сформовані інституційно-організаційні механізми макроекономічного стимулювання технологічної модернізації у країнах з ринками, що формуються, а також відсутні виважені рекомендації, спрямовані на активізацію розвитку національних економічних систем за умов цифрової трансформації.

У зв'язку з цим можна цілком обґрунтовано стверджувати, що дисертаційна робота Дубей Юлії Володимирівни, присвячена аналізу теоретичних детермінант техніко-технологічної динаміки та обґрунтуванню рекомендацій, спрямованих на активізацію розвитку економіки України, є актуальною як у теоретичному аспекті, так й у практичному вимірі.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами підтверджується участю дисертантки у виконанні таких науково-дослідних робіт Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», як «Інституціональні фактори соціально-економічного розвитку суспільства» (номер державної реєстрації 0119U000252) та «Трансформація соціально-

економічних відносин під впливом четвертої промислової революції» (номер державної реєстрації 0121U108984).

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації Дубей Ю. В., є достатньо обґрунтованими, структурованими та достовірними. Метою дисертаційної роботи визначено обґрунтування «теоретико-методологічних засад дослідження техніко-технологічного розвитку, виокремленні причин і джерел його нерівномірності в умовах глобальних дисбалансів та формуванні на цій основі практичних рекомендацій щодо прискореної техніко-технологічної модернізації економіки України». На основі мети сформульовані завдання, необхідні для її досягнення. У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження техніко-технологічного розвитку економіки» проаналізовані процеси зародження і розвитку поглядів на техніко-технологічні підйоми економічного поступу, визначені об'єктивні засади технологічних перетворень, сформульоване методологічне підґрунтя аналізу природи техніко-технологічних зрушень. Другий розділ «Технологічна нерівномірність як форма прояву глобальних дисбалансів» присвячений аналізу сутності та форм глобальних дисбалансів, розкриттю глобальних чинників технологічної асиметричності світової економіки, визначенню стану та динаміки техніко-технологічного розвитку в умовах поглиблення суперечностей.

У третьому розділі «Інституційні фактори техніко-технологічного розвитку» досліджені організаційні детермінанти розвитку економіки, розкриті аспекти впливу соціального капіталу на динаміку техніко-технологічного поступу та складові світового досвіду забезпечення інституційних умов активізації технологічного «стрибка». Четвертий розділ присвячений аналізу інтелектуального капіталу в системі техніко-технологічного розвитку, розкриттю підходів до оцінювання елементів національного інтелектуального капіталу та визначенню місця і ролі

інтелектуального капіталу у системі індикаторів рівня техніко-технологічних трансформацій національної економіки. У п'ятому розділі проаналізований стан та особливості техніко-технологічного розвитку економіки України, розкритий потенціал техніко-технологічної модернізації національної економіки та окреслений вектор розвитку цифровізації як чинника прискорення техніко-технологічних змін у національній економіці.

У роботі використаний широкий масив наукових та аналітико-статистичних джерел. Інформаційною базою дослідження стали результати наукових досліджень українських та закордонних вчених, дані річних звітів, інформаційних та аналітичних оглядів Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, довідкові та статистичні матеріали міжнародних організацій, зокрема, Світового банку, Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

Дисертантка застосувала низку як загальнонаукових, так і специфічних методів дослідження економічних явищ і процесів, зокрема, методи дедукції та індукції, синтезу й аналізу, системний метод, діалектичний та історичний методи, метод хронології, періодизації, логічний, історичний та графічний методи. Висновки та рекомендації відображають актуальність отриманих наукових результатів, відповідають сформульованим завданням, є логічними та структурованими.

4. Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації Дубей Юлії Володимирівни визначені та обґрунтовані положення, висновки та пропозиції, які мають елементи наукової новизни. Наукова новизна дисертаційної роботи сформульована та представлена логічно та системно. Серед основних теоретичних результатів, що характеризують новизну дисертаційного дослідження Дубей Ю. В., варто відзначити здійснене обґрунтування техніко-технологічної системи як сукупності взаємопов'язаних процесів і дій, які виникають у результаті взаємодії технології й техніки з людським капіталом. Авторка доводить існування

моделей поведінки людей, які визначають стійке функціонування техніко-технологічної системи в умовах економічної нестабільності (с. 92-93). Техніко-технологічний розвиток аналізується з використанням інструментарію міждисциплінарної методології, а також системного та інституційного підходів (с. 88-91, 94-97).

У дисертації визначена специфіка технологічних знань у контексті розкриття змісту суспільного і приватного блага. На основі цього авторка доводить, що ознаки суспільного виміру є притаманними не знанням, а інформації щодо винаходів, які генеруються на такій основі і є джерелом інновацій. Авторка обґрунтовує положення про те, що своєрідний «ефект переливу» поширюється лише на етапі масової дифузії технологій, коли технологічна інформація втрачає ознаки приватного блага й набуває характеристик блага суспільного (с. 193-199).

Варто вказати також й на обґрунтування у роботі національного інноваційного інтелектуального капіталу як сукупності нематеріальних активів, які відтворюють потенційну і реальну спроможність людського капіталу до використання знань та інформації з метою активізації інноваційного техніко-технологічного розвитку. Здобувачка виділяє структурні елементи національного інноваційного інтелектуального капіталу, виділяючи людський, структурний і мережевий соціальний капітал (с. 268-270). Це дало змогу провести теоретичне обґрунтування виміру національного інноваційного інтелектуального капіталу на основі цілої низки індексів (с. 271-291).

Здобувачка поглибила трактування змісту глобальних дисбалансів у вузькому та широкому вимірах. Дисертантка визначає глобальні дисбаланси як статичну та динамічну нерівновагу між складовими глобальної економіки, що створює передумови її розвитку та виникнення криз. Авторка відтворює двоїсту природу порушення рівноваги в економіці, виокремлюючи незбалансованість між її складовими у стаціонарному стані й відхилення від рівноваги у процесі динамічних змін (с. 126-133).

У дисертації вдосконалена класифікація елементів структурного капіталу на основі використання як критерію групування показника результативності економічної діяльності в організації. Авторка виділяє наявність результатів, котрі можуть бути підтвердженими і захищеними правовими актами, а також таких, які утворюються внаслідок взаємодії індивідів і впливають на процес генерування й використання знань (с. 203-207). Дубей Ю. В. удосконалила трактування впливу інституційного середовища на збереження технологічної відсталості країн, що пов'язано з недостатнім рівнем розвитку капіталу, який формується в умовах слабкості організаційних структур, котрі виявляються неспроможними нарощувати структурний капітал, спрямований на забезпечення здатності людського капіталу трансформувати накопичений запас знань в інноваційні ідеї (с. 200-202, 224-228, 239-248).

Дисертантка розвинула розуміння змісту та форм техніко-технологічного розвитку на основі трактування поступових технологічних змін у контексті поширення інновацій унаслідок дії ринкових механізмів та технологічного поштовху. Техніко-технологічний розвиток супроводжується інституційними перетвореннями, котрі виникають у процесі взаємодії економічних, правових, політичних та соціокультурних інститутів (с. 98-110). Авторка поглибила методологічний підхід до визначення рівня техніко-технологічного розвитку, що ґрунтується на дворівневій системі показників, які демонструють ресурсні можливості економіки досягати певного рівня розвитку технологій і вказують на її здобутки у згаданому напрямі (с. 162-170).

Здобувачка поглибила розуміння напрямів технологічної модернізації економіки України, які спрямовані на підвищення рівня національного інноваційного інтелектуального капіталу на основі узгодження кількісних та якісних параметрів фізичного і людського капіталу, а також формування сприятливого для інноваційної діяльності інституційного середовища (с. 341-344). Зазначене дає підстави стверджувати про теоретичну цінність

результатів роботи, які можуть слугувати підґрунтям для подальших досліджень проблем техніко-технологічного розвитку економіки в умовах макроекономічної нестабільності.

5. Практичне значення одержаних результатів дослідження.

Практичне значення отриманих Дубей Юлією Володимирівною результатів дослідження полягає у тому, що вони можуть бути використані як при обґрунтуванні концептуальних засад техніко-технологічного розвитку економіки, так й під час розроблення проєктів нормативно-правових актів щодо забезпечення технологічної модернізації економіки України. Практична спрямованість дисертаційної роботи підтверджується довідками про впровадження її результатів у діяльність Міністерства економіки України (довідка № 3031-06/13377-07 від 10 лютого 2025 р.), Комітету з питань економічного розвитку Верховної Ради України (довідка № 04-16/14-2025/28613 від 5 лютого 2025 р.), Комітету з питань правової політики Верховної Ради України (довідка № 205131-1 від 31 січня 2025 р.), Федерації роботодавців України (довідка № 25-1-098 від 31 січня 2025 р.), АТ «ОТП Банк» (довідка № 01-0-0-0-/143 від 3 лютого 2025 р.), Національного інституту стратегічних досліджень (довідка № 293/126 від 10 лютого 2025 р.). Основні результати дослідження впроваджені в освітній процес Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (довідка № 13-44/45-1 від 17 січня 2025 р.).

6. Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Основні результати дослідження, оприлюднені у публікаціях, розкривають зміст дисертації Дубей Ю. В. та свідчать про їхнє значення для економічної науки та господарської практики. Наукові публікації відображають зміст дисертації. За результатами дисертаційного дослідження основні теоретичні положення, практичні висновки й рекомендації опубліковані у сорока трьох наукових працях, з яких два розділи у колективних монографіях, тридцять статей (у тому числі шість статей оприлюднені у виданнях, що індексуються у міжнародних

наукометричних базах Scopus і Web of Science), а також вісімнадцять статей у наукових фахових виданнях України. Результати дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на одинадцятьох міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях.

7. Відсутність у дисертації та наукових працях, які розкривають її результати, академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації засвідчені експертизою дисертаційної роботи в установі, де вона виконувалася, а також у спеціалізованій вченій раді. Серед наукових положень та результатів, наведених у докторській дисертації Дубей Ю. В., не використовуються положення та висновки її кандидатської дисертації. Наукові праці, оприлюднені у виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах, пройшли рецензування і перевірку на відсутність академічного плагіату, фабрикації й фальсифікації.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. Відзначаючи важливість та обґрунтованість отриманих наукових результатів у дисертаційній роботі Дубей Ю. В., необхідно вказати на наявність низки дискусійних положень та сформулювати зауваження. По-перше, досліджуючи еволюцію наукових підходів до розкриття техніко-технологічної складової розвитку економіки, слід було використати науковий доробок українських вчених, які здійснили внесок у розв'язання вказаної наукової проблематики. По-друге, у роботі має місце плутанина загальноновизнаних термінів та понять. Так, зокрема, на рис. 3.1, наведеному на сторінці 205, авторка до матеріальних активів відносить «технології, винаходи, патенти, торгові марки, програмне забезпечення, бази даних, наукові публікації». Відомо, що матеріальні активи – це ресурси, які, на відміну від нематеріальних активів, мають відчутну фізичну (матеріально-речову) форму. Натомість нематеріальні активи – це права на результати інтелектуальної діяльності, які зазвичай не мають фізичної форми, наприклад, торговельні марки, авторські права, ліцензії, патенти тощо.

По-третє, авторка аналізує організаційні й когнітивні складові техніко-

технологічного розвитку, розкриває роль соціального капіталу у згаданих процесах. Показово, що аналізу ролі інтелектуального капіталу присвячено цілий розділ. Водночас у роботі практично не розкриті проблеми власне техніко-технологічної складової й не аналізуються показники ефективності використання основного капіталу.

По-четверте, формулюючи наукову новизну, дисертантка три складові, віднесені до пункту «вперше», присвячує проблемам визначення національного інноваційного інтелектуального капіталу, формуванню підґрунтя для його вимірювання й встановленню зв'язку між значеннями цього капіталу та параметрами соціально-економічного розвитку. Очевидно, що доречним було б об'єднати ці складові в один пункт, оскільки всі вони розкривають одну категорію – «національний інноваційний інтелектуальний капітал». По-п'яте, логічним завершенням дисертації могли б стати обґрунтовані та запропоновані авторкою напрями техніко-технологічної модернізації економіки України, серед яких чільне місце має бути відведено заходам державної політики.

По-шосте, при здійсненні аналізу впливу окремих чинників на динаміку техніко-технологічного розвитку використані різні часові діапазони, однак для коректності висновків доцільно було б дотримуватися однакових часових меж. По-сьоме, практично нерозкритий у роботі вплив повномасштабного російського вторгнення на динаміку техніко-технологічного розвитку України.

Однак зазначені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи та не знижують рівень її наукової цінності та практичної значущості.

9. Загальний висновок. Дисертація Дубей Юлії Володимирівни на тему «Техніко-технологічний розвиток економіки в умовах глобальних дисбалансів», подана як кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – Економічна теорія та історія економічної думки, є самостійною та

завершеною роботою, містить наукову новизну та має теоретичне й практичне значення. У своїй сукупності результати дослідження спрямовані на вирішення важливих наукових завдань та поглиблюють теоретичні засади аналізу техніко-технологічного розвитку економіки. Дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 7-9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (зі змінами), а її авторка Дубей Юлія Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – Економічна теорія та історія економічної думки.

**Завідувач кафедри економічної теорії
та конкурентної політики Державного
торговельно-економічного університету,
доктор економічних наук, професор**

Юрій УМАНЦІВ

Підпис <u>Уманців Ю.</u> засвідчую
Начальник відділу кадрів <u>Н. Шевченко</u>

Відрук отримано 18.04.2025
Секретар Спеціалізованої
Вченої ради 08.00.01

Вікторія Слесова